

Verwilderde pronkstukken?

thema
stinzenplanten

Niemand kent de exacte oorsprong van stinzenplanten. Lange tijd beschouwde men deze planten als inheems. Tot in het begin van de vorige eeuw een verrassend verband werd gelegd tussen historische bebouwing waar in het verre verleden getuinierd werd, en een specifieke groep planten die daar groeide. Deze planten bleken niet inheems te zijn, maar ingeburgerde exoten.

Tekst - Éva Kovács
Fotografie - Éva Kovács

Het was de Friese botanist dr. Jacob Botke, de grondlegger van het heemkundig botanisch werk bij de Fryske Akademie, die dit unieke verband tussen de groep exoten en de stinzen herkende. De benaming stinzenbloem is aan hem te danken. Stins is het Friese woord voor een stenen huis. In 1932 beschreef hij een plant, het Haarlems klokkenspel, die de bevolking 'stinzenblomkes' noemde. Het groeide rondom de Schierstins in Veenwouden. Later is men erachter gekomen dat dezelfde karakteristieke planten, de 'stinzenplanten', ook elders, bij Groningse borgen, Drentse havezaten, bij buitenplaatsen langs de Vecht en op de duinrand, vooral in de streek rondom Haarlem te vinden waren.

Statusobject

Onderzoeken naar hun oorsprong wijzen in de richting van een introductie in de achttiende en vroege negentiende eeuw, tijdens de ontwikkeling van de nieuwe landschapstijl. Men zou eigenlijk van herintroductie kunnen spreken, want deze planten hebben in de zestiende en zeventiende eeuw al een belangrijke rol gekregen in de tuinen van toen. Hoewel op tuingebied veel gedocumenteerd staat, blijkt dat over de heraanplant van deze groep nauwelijks iets te vinden is. Het is nog niet wetenschappelijk onderzocht, maar het zou een nieuwe stelling kunnen zijn, dat deze planten al vanaf het begin van hun eerste aanplant gebleven zijn, alleen van groeiplaats veranderd.

De buitenplaatsen, waar stinzenplanten te vinden zijn, delen een vroeg tuinhistorisch verleden. De siertuinen van toen werden met geometrische vakken aangelegd en gevuld met zeldzame, net uit het nabije Oosten geïntroduceerde bloemen. Voornamelijk bollen, knollen en wortelstokgewasjes. Het bezitten en tonen van dit schaarse en kostbare goed was een uiting van welgesteldheid. Ze kregen een ereplaats in de tuin, maar verloren hun exclusiviteit naarmate ze in grotere hoeveelheden beschikbaar werden, of men ging ze minder waarderen door hun veel te bescheiden uiterlijk.

Afgedankt en vergeten

Wat gebeurde met al die afgedankte pronkstukjes? De nieuwe stelling is, dat zij de kern van de stinzenplanten vormen. Wie zelf tuiniert, weet dat veel soorten van de huidige stinzengroep onkruidtrekjes hebben en minder geschikt zijn voor bloembedden. Door rijkelijke uitzaai, klistervorming of omdat de knolletjes en wortelstokjes niet van de aarde te onderscheiden of heel broos zijn, zijn ze moeilijk te verwijderen. De beste oplossing is dan de bovenlaag te vervangen. Het is goed mogelijk dat de plantjes op deze manier op afgelegen plekken beland zijn, waar ze met rust gelaten, indrukwekkende koloniën konden vormen en onopgemerkt inburgerden.

Het is ook mogelijk, dat ze een tweede leven kregen rondom de tuinmanswoning, waar men hun lieflijkheid waardeerde. Uit een recent veldonderzoek (uitgevoerd door de auteur rondom de historische buitenplaatsen Velserbeek, Schoonenberg en Beeckestein), blijkt dat op de plekken waar nu sneeuwklokje, helmbloem en vogelmelk groeit, ooit of een tuinmanswoning stond of de achttiende-eeuwse grenslijn van het landgoed liep.

Cultuurhistorische benadering

Kenmerkend voor deze groep exoten is, dat ze zich goed handhaven op hun huidige groeiplaatsen. Ecologisch gezien behoren ze hoofdzakelijk tot de vegetatie van bosranden. Ze bloeien vroeg en uitbundig en sterven bovengronds af, als de bladverliezende bomen in loof komen. Ze profiteren van de

Boven: Boerenkrokussen en sneeuwklokjes tussen cycлаamblad.
Linkerpagina boven: Sneeuwklokjestapijt onder bladverliezende bomen.
Linkerpagina onder: Winterakonieten.

beschutting van het bos en de humusrijke bodem. Hoewel binnen deze plantengroep een duidelijk ecologisch verband bestaat, is een cultuurhistorische benadering passender.

Stinzenplanten zijn niet meer weg te denken van de Nederlandse buitenplaatsen. Na honderden jaren bescheidenheid verdienen ze weer om in de schijnwerpers te komen staan. Hoe ze er ingeburgerd raakten mag een raadsel blijven, hun massale bloei in het vroege voorjaar blijft een belevens. De stinzenflora is een bezit van cultuurhistorische waarde, iets om te koesteren en om zuinig op te zijn.

Stinzenplanten-toptien

- Sneeuwklokje
- Holwortel en helmbloem
- Anemonen
- Vogelmelk
- Winterakoniet
- Daslook
- Boerenkrokus
- Boshyacint
- Bostulp
- Zomerklokje

Recent verschenen boeken

Heilien Tonckens e.a., *Stinzenflora in Friesland*, meer informatie: www.stinzenflorafryslan.nl.

Trudi Woerdeman, *Tuinieren met stinzenplanten*, meer informatie: www.dewarande.nl.

Wim Hogendam, *Stinzenplanten op Dekema State*.
Klaas van Nierop, *Stinzenplanten in Groningen*.